

هه‌ل‌ل‌ک‌ست حکا‌ی‌تی ل‌نا و بردنی گ‌ل‌ک ... ئ‌رد‌ان ع‌بدو‌ا

هه‌تاو‌کو نه‌چووبوم‌ ئ‌مان‌یا، وامد‌زانی ئ‌و‌ی پ‌ی د‌ن هه‌ل‌ک‌س و ل‌نا و بردنی جوول‌کان، در‌ی‌کی گ‌ور‌ی‌ک ل‌ ل‌این ئ‌یسرا‌ئیل‌و‌ دروستکراو‌. ل‌ کات‌ک ل‌ ئ‌مان‌یا هه‌ند‌ک ک‌سی چ‌پی ئ‌مان‌یا باشم ناسیی و دواتریش چ‌ل‌ ر‌گ‌ی کت‌ب و چ‌ل‌ ر‌گ‌ی فیلم و تیغیی‌و‌، هه‌رو‌ها ناسینی ک‌م‌م‌ک برادر‌ی باشی جوول‌ک‌، ب‌م د‌رک‌وت ک‌ من و هه‌زاران ک‌سی تر ل‌م ر‌ژه‌ات‌دا، ب‌ هه‌ل‌ل‌ حکا‌ی‌تی ل‌نا و بردنی جوول‌ک‌کان گ‌یشووین. دیار‌ ل‌م‌شدا گونا‌حی ئ‌م‌ی ت‌دا نیی‌، چونک‌ ئ‌م‌ ل‌نا و جوگرافیا‌ی‌کی ت‌سکدا زیندانی کراوین، هه‌تاو‌کو زمان‌کی ئ‌وروپیش نه‌زانیت، ز‌ر ک‌م شار‌زایت ل‌ بار‌ی ئ‌م کار‌سات‌و‌ د‌ستد‌ک‌وت‌، چونک‌ ع‌ر‌ب‌کان ب‌ حوکمی ک‌ش‌ی ف‌ل‌ستین و ئ‌یسرا‌ئیل، ب‌هه‌موو ش‌و‌ی‌ک هه‌و‌یانداو‌، کار‌سات‌ی هه‌ل‌ک‌س ل‌ ب‌ر‌چاوی خ‌کی ناو‌چ‌ک‌ ب‌چووک ب‌ک‌ن‌و‌ یان نکو‌ی ل‌ب‌ک‌ن‌، چونک‌ ئ‌وان د‌یان‌و‌ت هه‌میش‌ جوول‌ک‌ و‌کو تاوانبار سه‌یری ب‌ک‌رت‌، ئ‌م‌ش ل‌ ژ‌ر کار‌یگ‌ری ئ‌و کولتوور‌ ع‌ر‌ب‌ی و ئ‌یسلامیی‌دا بووین، هه‌ر‌ب‌ی ئ‌م‌ش هه‌مان هه‌و‌ستی خراپمان ب‌رامب‌ر ب‌و کار‌سات‌ هه‌بوو‌.

ب‌م‌ام ل‌ ئ‌ستادا ب‌هه‌ی ت‌کن‌ل‌ژیا نو‌و‌، هاو‌اتی کورد ک‌م‌ک زانیاری باشت‌ر ل‌ بار‌ی ئ‌م کار‌سات‌و‌ پ‌یدا‌کردو‌و‌، ب‌تایب‌تی ل‌رووی فیلم‌و‌، چونک‌ ل‌ ماو‌ی پ‌شوو‌دا ک‌م‌م‌ک فیلمی گ‌ور‌ی‌ جیهانی، باسی ئ‌م کار‌سات‌یان کردو‌و‌.

ب‌داخ‌و‌ ل‌نا و کت‌ب‌خان‌ی کوردیدا، ز‌ر ب‌ک‌می باسی ئ‌م کار‌سات‌ گ‌ور‌مان کردو‌و‌، ل‌ر‌شدا نووس‌ران ک‌م‌ک ل‌م بوار‌دا ک‌مت‌رخ‌م بوون‌، چونک‌ ئ‌و‌ ئ‌ر‌کی ئ‌وان‌ ک‌ ل‌ بار‌ی ئ‌م کار‌سات‌و‌، زانیاری ب‌ خو‌ن‌ری کوردی بد‌ن‌.

ئ‌م‌ ل‌م هه‌و‌و‌ ب‌چووک‌ماندا، د‌مان‌و‌ت ک‌م‌ک زانیاری ل‌ بار‌ی ئ‌و کار‌سات‌ و م‌س‌ل‌ی چ‌وسان‌و‌ی جوول‌ک‌کان ل‌ ئ‌مان‌یا و جیهان باس ب‌ک‌ین‌، ل‌هه‌مانکاتیشدا تیشک بخ‌ین‌ سه‌ر پر‌س‌ی هه‌ل‌ک‌س" ل‌نا و بردنی جوول‌ک‌کان" و چ‌ن‌تی دروستبوون و هه‌کار و د‌رهاو‌یشت‌کانی باس ب‌ک‌ین‌.

ب‌م‌ام ل‌ سه‌ر‌تادا د‌ب‌ت و‌کو هه‌موو رووداو‌ک یان کار‌سات‌ک‌، ل‌ ر‌گ‌وریش‌ی ئ‌م کار‌سات‌ ب‌ک‌ین‌و‌و‌ ب‌ دوای پ‌شین‌ م‌ژوو‌یی‌ک‌ی چ‌وسان‌و‌ی جوول‌ک‌کان ل‌ ئ‌وروپا ب‌گ‌ین‌، چونک‌ گ‌ر ل‌ م‌ژوو‌ی

چې وسانه وای جوولې کک کان تښه گڼ، ئه وانا توانين به باشي له کار رساتي هله کس بگي. له لايه کي تر وې پر سه ي له ناو بردني جوولې کک له ئه مانيا به چې ند قه ناغک تپه يو، سره تاش له رگي کک مکه ياساو د ستیان کردو به د ژايه تیکردنيان و پاشان به له ناو بردني ته واو تيان. له کک تاشدا باسي د رنه نجامه کاني نه م کار ساته د ککين.

مثر ووی چې وسانه وای جوولې کک کان

رگوريشي جوولې کک کان د گڼه وې به حزر تي په خمه بر ئبراهيم و به نه وې نه و داد نرن، نه و په خمه بر ي کک په کک مين چرای " تاي خواديه " راگه ياند و دژي بته رستي و ستاي و. نه وان باو يان به په يامي حزر تي په خمه بر " موسا " ي، کک په کک له په خمه بر مزنه کان و خاوه ني په يامه کي پيرزي ئاسمانيه کک خي له کته بي " ته ورات " دا د بينه وې. موسا نه و پياوې کک شش کي گور ي له دژي فيرعه ون کرد، کک خي به خوداي سر زوي دادنا، هره ممش وادکات کک خي و هاو مکه کاني روو به روی سزا و راو دوونان بکون.

له پاش د کردنيان له ميسر له سر د ستي فيرعه ون، له ئيسرائيلي ئستا به تايه تي له " ئرشليم، قودس " جگري د بن و په کک مين د وې تي ئيسرائيلي دروست د کک. به ام پاشان له سر د ستي " نه بوخوزنه سر " ئيمپراتريه تي بيلي له ساي 606 په ش زاینن، نه م مملکه ته د رووخه، له رش و تراژيداي گلي جوولې کک د سته دکات و به ناو جيهاندا به او د بنه و. په کک مين کک چي زه مملش له سر د ستي نه بوخوزنه سر ئيمپراتري بيلي د سپه دکات و به زه له ما و زدي خيان د رد کردن و د يانه ننه به بابل و وکو کک يله جگه مام مکه يان له گه دا د کک.

پاشتريش له سر د ستي ئيمپراتري فارسي و ئاشووري و به زه نتيش، روو به روی چې وسانه وې زياتر د بن، هه تا د گاته قه ناغي به او بونه وې مسيحي له نه وروپا، ئيتر له رش و تراژيداي کاني گلي جوولې کک زياتر د به.

تراژيداي جوولې کک له نه وروپا له سده ي نافينه وې تاو کو هيله

جوولې کان له نه وروپادا هه ميش روو به روی چې وسانه وې و جودا کاري گور د بونه وې، هه کاري نه ممش زياتر به جياوازي ئاينه کک يان د گه ايه وې، نه وان په کک مينه ئاينه بوون له نه وروپا. له سه دکاني نافيندا روشي ژياني جوولې کک کان به ته واوتي خراپ بوو، زه له کار و پيش له جوولې کک کان قه دغه کرا، هه روها د ستيشکرا

بە ستنە مکاری لاسەر جوولەکان و بەشەکی زەریشان لەبەر زوڵم و ستەمی مەسیحییەکان، ناچار ئاینی خەیان بە مەسیحی دەرگەیی. ئێمە چەوسانەو لەلایەکان و رەگوریشەییکی ئایینی هەبوو، چونکە زەرجار مەسیحییەکان جوولەکانیان تاوانبار دیکرد بۆی، کە ئێوان بوون حەزەرەتی مەسیحیان لە سەدار داو، دەرەت ئێستا تەبەیی مەسیحیان لەبەرەو، ئێمەش لە کاتەکدا حەزەرەتی مەسیح خە پەشتەر جوولەکان بوو.

هەکارەکی تەریش پەییو نەدی بە لایەنی ئابووری و هەبوو، جوولەکان بە حوکمی ئێوی بەیان نەبوو زەری پەش و بازەرگانی بەکن، ناچار تەنها خەریکی بازەرگانی و ئاتون فرەشی یان پار بە سوودان بوون " سووخری" بوون، تەادەیکیش بازەرگانی زیرەکی بوون، ئێمەش وایکرد کە لە تەواوی کەمەکاندا بە ق و کەن و سەیریان بەکن و هەموو کاتەیکیش هەوێدرا بیانوویەکی بەزەرەت و، تەو کو پەلاماریان بەدەن و دەرست بەسەر سەرۆت و سامانیان بەگیرەت. ئێمەش لە زەربەیی وەتانی ئوروپادا دووبارە بەتەو.

دادگاکانی پەشکین و یەکەمین کەمەکوژی دژی جوولەکان

لەپاش بەهەزبوونی کەسای پەپایی و زەبوونی هەژموونی بەسەر بەشەکی زەری کیشووری ئوروپا، رەژ لە دواي رەژ ژبانی جوولەکان خراپتر دەرەو. لە کەتایی سەدە 12 دا پەپا "لویسی سەهەم" فرەمانەکی پەپایی دەرکرد، بە دروستکردنی دادگاکانی پەشکین، ئێمەش بە بیانووی لەناو بەردنی هەندەک بەچوونی دژ ئایینی کە زیاتر لە باشووری فرەنسە بزووتنەوی "کاتەر" هەنایە کایەو. بەسەم پەشتەر لە زەربەیی وەتانی ئوروپا، ئێمە دادگای پەشکینە سەریهەدا و لە هەموو کاتەیکیشدا زیاتر جوولەکان دەرەوونە قووربانی ئێو دادگایانە، بەسەم لە هەموویان خراپتر دادگاکانی پەشکینی ئیسپانیا بوو.

دادگاکانی پەشکینی ئیسپانیا

لەپاش زەرگەربوونی ئیسپانیا لە چەنگی عەرەبە داگیرکەرەکان لە ساڵی 1492، لە تەواوی مەملەکەتی ئیسپانیا دەرستکرا بە راونانی جوولەکان، لەوکاتەدا ئێوانیان بەو تەمەتبار دیکرد، کە هاوکاری عەرەبە داگیرکەرەکان بوون. هەر لەوکاتەدا پەرسە " پەککردنەوی خوەنی ئیسپانیا" دەرستپەکرد، کە ئامانج لەی دەرکردنی جوولەکان بوو، لە ئێنجامدا نزیکە 200 هەزار جوولەکان لە ماوە زەدی خەیان دەرکران و دەرستیشیان گرت بەسەر سەرۆت سامانیان. ئێمەش یەکەمین

پرسای له ناو بردنی گلی جوولکې بوو له واکتېکی نه وروپیدا .
 نه وای چې گلی گاټه جاریدې ، نه م دادگایې ته نها جوولکې و
 موسمانه کانی نه دگرته وې ، بگره نه وانیشی دگرته وې ، که ئایینی
 خیان له جوولکې وې کردوو به م سېحی ، چونکه گوومانیان له وې
 ه بوو که به ته واوټی بوو ټتن به م سېحی .
 له کاتې نه نجامدانی دادگانې پشکنین له ئیسپانیا و نه وروپادا ،
 به چې ن دین شهـوازی نامر ټانه و دندانه ، نازاردان و
 نه شک نه دانیان دژې خټکې به تاوان دسټپه کرد ، ته نانت له و
 قه ناغه شدا ، دتوانین به ټین قه ناغی " داهه نانی توانا و ته کنیکې
 نازاردان و نه شک نه دانی مرفه دسټپه کرد . "
 نه م پرسایې ه تاو کو که تایی سای 18 ش به رد وام بوو . له م شدا
 جوولکې کان قووربانی سره کی نه و دادگایان بوون .

دژایه تیکردن و له ناو بردنی جوولکې له روسیا

له روسیا گټور ټرین ژمارې جوولکې ته دابوو ، نه مانیش وې کو ه موو
 جوولکې کانی جیهان ، چې ن دینجار روو به روی پرسای له ناو بردن و
 دژایه تیکردن و سته مکاری د بوون وې ، به تایبته له س رد می قه یس
 نیکه لای دوو م ، روو به روی چې وسالنه وې ز به بوون وې ، به پلـی
 نامار کان به له نه وان سالانی 1881 به 1914 نزیکه ی دوو ملیان
 جوولکې ، روسیایان به جهشت و که چیان به نه مریکا کرد .
 ه روو ها له ناو نه دب و فره نگی روسیاشدا ، ه میش په لامارین د درا
 و ز ره که له نووسه ره گټور کانی روسیاش به نمون نووسه ره کی م زنی
 و کو دسټه یفسکی ، رق که گټور ی له جوولکې ه بوو ، له به شه کی ز ره
 به ره م کانیدا ، دژایه تییه کی ز قی جوولکې د کردو و نه یه کی
 ناشیرین به د که شان .

له کاتې شه شه نه کته به ری روسیاشدا ، روو به روی که شه گټور بوون وې
 به تایبته له کاتې جه نگی ناوخ و ره می ستالیندا ، قووربانی
 زریاندا . به ام له ه مووی کار ساتبارتر ، داگیرکردنی روسیا بوو
 له لایان نه مانیا نازی وې ، که و کو ه موو جوولکې کانی تری
 نه وروپا ، روو به روی ترسناکترین ره م بوون وې و ژماره یه کی زریان له
 نوردوگا ز ره مله کان و جه نه گکاندا ، گیانیان له دسټدا . ه روو ها
 له س رد می یه کته سټه تیاشدا ، به چاوی گوومان وې س یرد کران و به
 سیخووری نه مریکا و ئیسرائیل داد نران .

مټرووی دژایه تیکردنی جوولکې له نه مانیا

ز ره که س د پرسات ، به چی نه مانه کان قیان له جوولکې بوو ؟ یان

بہ چہ دہستیا نکرد بہ پاکتاو کردن و لہ ناوبردنیان؟ دیار بہ و ہامدانہ وی ئہم پرسیارہ پوہستیمان بہ زہر کتبہ دہبت، بہام ئہوی گرنگہ لہردا بیہہین ئہویہ، پرسیہی لہ ناوبردنی گہلی جوولہک لہ ئہمانیا، پہشاخنہکی مہژووی گہورہی ہہیہ، کہ لہ ناو ئہدب و فکر و فہرہنگ و مہژووی ئہمانیدا، پانتایہکی گہورہی ہہیہ. ہہروہا پرسیہی دژایہ تیکردنی جوولہک تہنہا لہ سایہی حوکمی ہیتلہر دہستپہ نہکردوہ بہکک مہژوویہکی زہر کہن تری ہہیہ.

دژایہ تیکردنی جوولہک لہ مارتین لہ تہر کینگوہ بہ ئادلف ہیتلہر وکوہ موو و ہاتہکانی ئہوروپا، لہ ئہمانیاش دژایہ تیکردنی جوولہک، رگوریشہیہکی مہژوویہ ہہیہ. لہ کاتہکدا مارتین لہ تہر کینگ (1483/1546) چرای ریفہرم و چاکسازی دژایہ تیکردنی حوکمی ستہکارانہی پای راگہیاند، کہ چہ خہشی لہ پا خراپتر دژایہتی جوولہکانی دہکرد.

لہ سایہ 1540 واتہ بہ شہسہا پہش مردنی لہ وتارہکیدہ بہمشوہیہ دژایہتی جوولہکان کان دہکات :

" جوولہکان کان کہسانی مووشہخہر و خائینن، ہہربہیہ پوہستہ سیناگہکانیان " کہسا " ما و قووتابخانہکانیان بسووتہنرہت و کہمہگہ، لہیان پاکبرہتہوہ"

واتہ مارتین لہ تہر بہ پہنج سہد پہش ہیتلہر داوای سووتاندنی جوولہکانی کردوہ. ئہمش لہ کاتہکدا ئہم کاہرایہ چرای رزگارخوازی و عہدالہت و دژایہ تیکردنی ستہمی پای ہہکردوہ.

نووسہر و فہیلہسووفانی ئہمانیا و جوولہک

لہ ئہمانیادا کہمہک فہیلہسوفی مہزن لہ دایک بوون کہ لہ بواری فکر و فہلسفہدا داہہنانی مہزنیان کردوہ، زہرجاریش بہ حوکمی بوونی فہیلہسووفی زہر، ئہمانیا بہ وہاتی فہیلہسووفان دادہنرہت. ئہم فہیلہسووفانہش لہ رگہی کتبہ و وتارہکانیانہوہ، کاریگہریان بہسہر کہمہگہی ئہمانی و جیہانیش ہہبوہ. دیار لہ ناو ئہم فہیلہسووفانہشدا، بہشہکی زہریان دژی جوولہک بوون لہ پہش ہہمویانہ نیتچہ، ہایدگہر، ہتد.

نیتچہ پہی وابوو کہ جوولہک فکری ئہوروی و جیرمانی پیسکردوہ، چونکہ ئہوان ہہگہری رگہکی ترسنہکانہ بوون، ئہمش دوورہ لہ رہحی شہہنگہزی و سوارچاہی جہرمانیہ.

یہکہم جاہدانی لہ ناوبردنی جوولہک

لہ سہدہی نہزدہہمہوہ ئیتر بہشوہیہکی ئاشکرا، رہژ لہ دوای رہژ

دژایه تیکردنی جوولکه بوو بښک له بیرکردنه وی نووسران و بیرمندانې ئمانیا، له سالې 1879 به یکه مجار له لاین Friedrich Wilhelm Adolph Marr فریدریش ئادلف مار، جالې له ناوېردنی جوولکه کان کرا، ئووش کاتکه کتبی " Der Weg zum Siege des Germanenthums über das Judenthum " رگای سه رکوتنی جرمانیه کان به سر جوولکه کان " ئووی جگای سه رنج فریدریش ئادلف مار، که سه کی چه پی ئا نارشیستی توندوبوو، هرچه نده دبوایه چه پکان دژ راسیزم بن، بهام ئم نووسره له و کتبه یدا داوای ته فروتونا کردنی جوولکه کانی ئمانیا دکات و به هکاری نایه کسانې دایدان.

رهی ئایدلژیا به له ناوېردنی جوولکه کان

وکو په شتر وتمان له سه دای هژد و نه زده به دواو، ئیتر دژایه تیکردنی جوولکه بوو، بښک له بیرکردنه وو به ره می نووسرانی ئوروپا، له م شدا فکر و ئایدلژیا رکه کی خراپی گاه، به نموونه لای ئو که سانې که باو یان به فکری لیه الیزم و سه رمایداری هبوو، جوولکه کان وکو که م نیست سه یر دکران، چونکه بښکی زری سه رکردی روت ته چه پکان جوولکه بوون له سه رو ه مووشیانو کارل مارکس، که به رابری که م نیزم داد نرته. هر وها چه و که م نیست کانی ش، دژ جوولکه بوون، چونکه په یان و ابوو جوولکه هه گری فکری سه رمایه داریه، چونکه زربای سه رمایه دارکانی ئوروپا، جوولکه بوون، له ه مانکاتیشدا هه گری فکری ئاینیش دژ جوولکه بوون، چونکه ئوانیان به هه گری فکری ئیلحاد دادنا، چونکه بښک له فیل سووف ماتریالیست کان، جوولکه بوون، هر وها له رووی ئاینیشو، جوولکه به دوزمنی م سحیه کان سه یر دکران.

به مشووی به مان دکر دکو و تکه ئایدلژیا رکه کی ئجگار نه گه تیغی له پر سهی له ناوېردنی گه لی جوولکه بینی.

هاتنه سه رکاری هیتلر و نازییه

راسته گه لی جوولکه چه ندینجار له سه ردیستی حکوم ته یکه له دوا یکه کانی ئوروپا و ره ژهات، رووب روی له ناوېردن بوون ته وو، بهام هیچ کاتکه به و شووی سه ردی می نازییه، رووب روی له ناوېردن و کارسات نه بوون ته وو، بگر له و کاتدا نهک جوولکه ی ئمانیا، بگر له ته وای ئوروپادا، رووب روی له ناوېردنی یکه جگار کی بوون ته وو. هیچ کاتکه به و شووی "بوونی" جوولکه له ئوروپا و

جيهان، رووبل روی نمان نبلتو. له مانکاتيشدا هچ رزللمکی جيهانيش، بلو شلوي ي نازيبلکان، دوزمنی جوولکم نبلو و له ناوی نبلردوون.

نازيبلکان له ماوی حوکمانياندا زیاتر له 2 هزار یاسای دژل جوولکم یان دالشتوو، بلناوبانگترینیان یاساکانی "نوریلبرگ" کم له 15 سلپتلمبر 1935 دا، پرژل یاسای نوریلبرگ دلچوو، کم بریتیل له ناوبردنی تلواوتی جوولکم کان له نلمانیایا. دواپی بل دلژیی باسی نلم پرژل یاسای دلکم، کم وکو بنلمای سارکی بوو بل پرسلای له ناوبردنی گللی جوولکم له نلمانیایا و جيهان.

بلچی نازيبلکان دلژی جوولکم بوون؟!

دیار نلم پرسیارکی گرنگ و پل بایلخ، هتاووکو نلستاش مئلوونوسان و چاودلرانی سیاسی بل دوایدا دلگللن، بللم دلتوانین للم خالانی خوارو کورتی بکلی نلو:

1. فکری راسیزم

نازیللمت لسلر بنلمای فکری راسیزمی نلوروپی دارلژراو، کم پلی وایل رلگلزی "ناری و سپی پلست" باشترین و زیرلکترین و نلزلترین رلگلزی مرلقلایلی، تلواوی رلگلزلکانی تری مرلقلایلیتیش بل تایبلتی "جوولکم"، خلکانی غلیر نلوروپی "له خوار پللی مرلقلیلون و له ناوبردنیشیان بل کارکی باش سلیر دلکات. دیار نلملش مئلوویلکی دلرینی له ناو فکری نلوروپیدا هلی، بلتایبلتی له پاش هلمتی کللنیالیزمی نلوروپی، نلمجلرل فکرل راسیزم نلک له نلمانیایا بگلر له تلواوی نلوروپادا، زل بوو.

2. لایلی نی نابووری

هملکارکی تری نلم دلرایتیلیش دلگلللو بل نلووی کم هلمیش وکو پلشتریش باسما نکلر، یلکم له هملکارکانی پللاماردانی جوولکم کان، پلویندی بل داگیرکردنی سلرلوت و سامانی جوولکم کانلو هلبوو. له نلمانیایا هلمیش جوولکم کان رلی بلرچاویان له ژیانی نابووریدا هلبوو و کلسانی بازارگان و دللو مملند و خاوتی کلمپانیای گلورل بوون، نلملش وایکردوو، هانی نازيبلکان بدات، کم دلست بلسلر سلرولت و سامانی جوولکم کان بگلر، هملکاری نابووریش، کاریگلری گلورلی هلبوو بل له ناوبردنی جوولکم کان.

3. دلرایل تیکردنی کلم نیست

دیار له وکاتلدا جيهان بل گشتی و نلوروپا بلتایبلتی بلسلر

دوو فکری دژ بـ یـک دابـ شـبوو بوو، کـ ئـ ویش فکری سـ سیالیزم کـ یـکـکـتی سـ فـت رابـری دـکرد، لـگـگـ فاشیزم و نازیـت کـ ئـمانیا و هیتلـر رابـرـتی دـکرد، لـ ئیتالیا مـ سـلینی فاشیست و ئیسپانیاش فرانکـی دیکتاتـر حوکمی دـکرد، لـ تورکیاش کـمالیست فاشیستـکان بوون. هـمیشـ نازیـکانیش فکری کـمـنیست و بـلشـفیزمیان واپشانی خـکـی دـدا، کـ فکریـکی جوولـکـی، چونکـ بـشـکی زـری سـرکردـکـانی رـوتی کـمـنیستی و بـلشـفیـکان، جوولـکـ بوون. ئـمـش هـکارـکی تری ئـو دژایـتیـ بوو.

4. ناپین

وک پـشـتـریش ئامازـم پـکرد، ئایینی مـسیحی رـی بـرچاوی هـبوو لـ دژایـتیکردنی جوولـکـکان، زـرـک لـ زانا ئایینیـکان، جوولـکـکانیان بـ دوزمن دادـنا لـ سـرو هـمووشیانـو مارتین لـتـر کینگ، هـروـها کـسای کاتـلیکیش پشـتـگیری نازیـکانی دـکرد و دژـی جوولـکـش بوو. پانـرامای دژایـتیکردن و لـناوبردنی جوولـکـ

دیـار لـگـگـ دـستـبـکاربوونی هیتلـر و لـ 30.01.1933 هـتاوـکو کـتایی جـنگی دووـمی جیهانی لـ سـای 1945، پـرـسـای لـناوبردنی جوولـکـ بـردـوام بوو. لـرـدا هـو دـدین بـ کورتی باسی گـرنگـترین رووداو گـرنگـکان بـکـین، بـئـوی بـ باشی لـ چـنـتی بـرـوـچوونی ئـو پـرـسـای تـبـگـین.

ئادلف هیتلـر دـبـتـ راوـژکاری ئـمانیا

لـ 30.01.1933 ئادلف هیتلـر دـبـتـ راوـژکاری ئـمانیا، ئـم رـژـش یـکـکـ لـ رـژـ ناخـش و کارـسات ئامـزـکـانی جوولـکـ لـ ئـمانیا و جیهان، چونکـ لـرـو پیاوـکی دـندـ دـسات لـ یـکـکـ بـهـزترین وـاتی ئـوروپا دـگـرتـ دـست، کـ پاشـتر بـ زـبری هـزی سـربازی، هـموو ئـوروپاش دـگـرت و ژیاـنی جوولـکـش دـکاتـ دـزـخـکی گـورـ. هاتـن سـرکاری هیتلـر، سـرـتای کارـسات گـورـکـی.

سوتاندنی " رایشـتاگ " پـرـلـمان

هیتلـر و پارتـکـی هـیچ باوـمـیان بـ دیموکراتی نـبوو، بـگـر بـ ئـوان دیموکراتی تـنـها پردـکـ بوو بـ گـیشتن بـ دـسـات، ئـوان هـموو پارتـکـانی ئـمانیا بـ دوزمنی خـیان

داد. نا. نازی. کان. ت. نها. مانگ. کیش. ب. رگ. ی. دیموکراتیان. ن. گرت. و. ه. و. ی. ل. ناوبردنی. ئ. و. پرد. یان. دا،. ک. پ. یدا. پ. ین. و. ب. د. س. ات. ل. 27.02.1933. وات. ت. نها. 27. ر. ژ. دوی. د. س. ات. گرتن. د. ستی. هیتل. ر،. نازی. کان. "رایش. تاگ،. پ. رل. مانی. ئ. مانیا. " سوتان. دیان،. ئ. م. شیان. کرد. بیان. نوی. ک. ب. تاوان. بار. کردنی. گ. ور. ترین. دوزمنیان. ک. پارتی. ک. م. نیست. بوو،. نازی. کان،. ک. م. نیست. کانیان. ب. سوتان. دنی. پ. رل. مان. تاوان. بار. کرد،. ئ. و. بوو. ب. ی. ک. مجار. د. ستیان. کرد. ب. ه. م. ت. کی. راوانان. و. د. ستگیر. کردنی. ب. ش. کی. ز. ری. ئ. ندام. و. لای. نگرانی. پارتی. ک. م. نیست،. ئ. م. ش. س. ر. ت. ای. ه. م. تی. راوانانی. ن. یارانی. نازی. بوو،. دواتر. خ. کی. تریشی. گرت. و.

ق. د. غ. کردنی. پارتی. ک. م. نیست

ه. ر. ل. س. ر. تاو. هیتل. ر. ل. ه. موو. ل. دوان. کانیدا،. د. یوت: " دوزمنی. ی. ک. می. نازی. ت،. ک. م. نیست. ". کات. کیش. هات. س. ر. د. س. ات،. ی. ک. مین. کاریان،. دانانی. پیلان. کی. ت. ک. م. بوو. ب. راوانان. و. د. ستگیر. کردنی. ک. م. نیست. و. چ. پ. کان. بوو. ئ. و. بوو. ب. ف. رمی. ل. 8.3.1933. پارتی. ک. م. نیستی. ق. د. غ. کرد. و. ک. وت. راوانانی. ئ. ندام. و. لای. نگرانی. پارتی. ک. م. نیست. ل. و. کات. دا. پارتی. ک. م. نیست. 81. ندام. پ. رل. مانی. ه. بوو،. ئ. وانیشیان. د. ستگیر. کرد. ه. م. تی. ر. شبگیری. و. راوانان. ک. سانی. چ. پ. و. ک. م. نیتس. ه. موو. ئ. مانیان. گرت. و. ئیتر. ل. و. نازی. کان. روی. راست. قین. ی. خ. یان. د. رک. وت،. ل. ر. ش. و. ه. م. تی. ل. ناوبردنی. ن. یارانیان،. بوو. ب. ر. نام. ی. س. ر. کیان. ه. ر. ب. ی. ز. ر. ک. ل. م. ژوونوس. کان. د. ن: س. ر. ت. ای. ک. م. کوژی. نازی. کان. ب. ک. م. نیست. ئ. مانیا. کان. د. ستی. کرد.

دانانی. ی. ک. مین. ردوو. گایز. ر. مل.

ل. گ. د. ستب. کار. بوونی. نازی. کان،. چ. ن. تی. د. ستگیر. کردن. و. ئازاردان. و. ئ. شک. نج. دان. و. کوشتنی. ن. یارانیان،. ب. ر. نام. ی. س. ر. کیان. بوو. س. ر. ت. ای. ئ. م. ب. ر. نام. شیان. ب. ک. م. نیست. کان. د. ستیان. پ. کرد،. کات. ک. د. س. اتیان. گرت. د. ست،. ی. ک. س. ر. د. ستیان. کرد. ب. راوانان. و. د. ستگیر. کردن،. ه. ند. خ. کیان. د. ستگیر. کرد،. ک. زیندان. کان. پ. کرابوون،. ب. ی. ب. ی. ک. مجار. بیریان. ل. دروست. کردنی. "ئ. ردوو. گایز. ر. مل. یان. زیندانی. گ. ور." کرد. و،. ی. ک. مجاریش. ئ. م. ردوو. گای. کوشتن. و.

نژادشک‌نجان‌دان‌یان، ب‌کم‌نیست‌کان‌دانا، دواتریش‌جوول‌کم‌و
خ‌کم‌تری‌ش‌بوون‌میوانی‌نژاد‌مئ‌ردو‌وگا‌یم‌رگه‌ند.
نژاد‌بو‌ل‌20.3.1933، ل‌شار‌چک‌ی‌داخاو‌ل‌ن‌زیک‌میون‌شن
ل‌باشووری‌نژاد‌مانیا، ی‌کم‌مین‌ردو‌وگایز‌ر‌مل‌ی‌گ‌ور‌یان
دروست‌کرد، کم‌پاشتر‌ناوین‌ردو‌وگای‌"داخاو"‌یان‌ل‌نا، کم‌
ن‌میش‌ناوبانگ‌کم‌ز‌ر‌خرایی‌و‌کو‌ئ‌اوسشفیتس‌ه‌بوو. ن‌م‌ش
س‌ر‌تای‌ک‌بوو‌ب‌دورست‌کردنی‌ئ‌ورودگای‌هاوش‌و‌ی، ب‌
دوژمنانی‌تری‌نازی‌ت، ل‌پ‌ش‌ه‌مووشیان‌و‌جوول‌کم‌کان.

د‌س‌ا‌تی‌رها

خ‌کم‌گرنگی‌تر‌کم‌ز‌ر‌ک‌ل‌م‌ئ‌وونوسانی‌نژاد‌مانیا‌و
جیهانی‌ش‌ب‌س‌ر‌تای‌د‌س‌ا‌تی‌دیکتات‌ری‌هیتل‌ری‌داد‌ن‌ن،
ب‌خشینی‌د‌س‌ا‌تی‌رها‌ب‌هیتل‌ر‌و‌حکوم‌ت‌کم‌ی‌ل‌ل‌ل‌این
پ‌ر‌ل‌مان‌و. ل‌23/3/1933‌پ‌ر‌ژ‌یاسای‌"
Ermächtigungsgesetz"‌ل‌ل‌این‌پ‌ر‌ل‌مانی‌نژاد‌مانیا‌و‌ب‌
ز‌ری‌نی‌د‌نگ‌پ‌س‌ند‌کرا، ت‌نها‌س‌سیال‌دیموکرات‌کان‌دژی
ن‌م‌یاسای‌و‌ستان‌و. ب‌پ‌ی‌ن‌م‌پ‌ر‌ژ‌یاسای‌ب‌ت،
هیتل‌ر‌و‌حکوم‌ت‌کم‌ی‌د‌س‌ا‌تی‌ت‌واویان‌پ‌ب‌خشا‌کم‌یاسا
و‌سیاس‌تی‌حکومی‌بگرن‌ب‌ر، ب‌ب‌ن‌و‌ی‌بگ‌ن‌و‌
پ‌ر‌ل‌مان‌و‌س‌ر‌کم‌ی‌و‌ات، ن‌م‌ش‌مانای‌ب‌خشینی‌د‌س‌ا‌تی
دیکتات‌ری‌بوو‌ب‌هیتل‌ر، یان‌و‌کو‌م‌ئ‌وونوسان‌د‌ن‌:
م‌دالیا‌یک‌وا‌بوو، کم‌ل‌ل‌این‌پ‌ر‌ل‌مان‌تار‌ن‌مان‌کان‌و‌
کرای‌ملی‌هیتل‌ر‌و. ئ‌یر‌ل‌ر‌و‌هیتل‌ر‌د‌س‌ا‌تی
ت‌واو‌تی‌و‌رگرت، بوو‌میرغ‌ز‌بی‌نژاد‌مانیا‌و‌ن‌وروپا.
د‌توانم‌ب‌م‌س‌ر‌تای‌ه‌موو‌کار‌سات‌کانی‌ن‌وروپا‌و‌جیهان،
ل‌م‌ب‌یاری‌پ‌ر‌ل‌مانی‌نژاد‌مانیا‌و‌د‌ستپ‌کرد.

ی‌کم‌مین‌ه‌و‌و‌پ‌لاماردانی‌جوول‌کم‌ل‌ل‌این‌نازی‌کان‌و‌

ل‌پاش‌کم‌نیست‌کان‌ئینجا‌هیتل‌ر‌و‌نازی‌کان، کم‌وتن‌
گیانی‌دو‌م‌دوژمنیان‌کم‌ن‌وانیش‌جوول‌کم‌کان‌بوون. س‌ر‌تای
ه‌م‌تی‌ل‌ناوبردنی‌جوول‌کم‌ب‌سیاس‌تی‌"Boykott-
Aktionen"، بایک‌ت‌ن‌کسین‌"د‌ستپ‌کرد، ل‌1.4.1933، ن‌م‌
ه‌م‌ت‌د‌ستپ‌کرد. م‌ب‌ست‌ل‌م‌سیاس‌ت‌، بایک‌ت‌کردنی
ه‌موو‌شت‌کم‌ی‌جوول‌کم‌بوو، ل‌دوکان‌و‌بازار‌و‌شم‌ک،
دواتریش‌بایک‌ت‌کردنی‌دکت‌ر‌و‌پار‌ن‌ری‌جوول‌کم‌ی‌گرت‌و،
ن‌م‌ش‌ب‌س‌ر‌تای‌د‌ستپ‌کردنی‌سیاس‌تی‌راسیزمان‌ی‌هیتل‌ر‌ل‌

دژی جوولک داد نرت.

د رکردنی کارمندی جوولک ل دزگا کانی دوت

دوو مین سیاسۍ تی راسیزمانۍ هیتلر ب د رکردنی کارمندی حکومتی جوولک کان د ستیپ کرد، ل 7.4.1933 وات هفتۍ یک پاش سیاسۍ تی "Boykott-Aktionen"، بایک تکردن، ئینجا د ستی ب پاکت او کردن و د رکردنی جوولک کان ل دامود زگا حکومتی کان د ستیپ کرد. ل ئوۍ س رنج، هر ل پاش د رکردنی جوولک، ئینجا د ستی کرد ب د رکردنی ن یار سیاسیۍ کانی ل پش ه موویانۍ و "کم نیست و سیال دیموکراتۍ کان" ک ل ناو دامود زگا حکومتی کاندایان ه بوو. ب م ش ه موو دنگۍ کی ناۍ زایی ل ناو ئ مانیا د ل ناو برد و رگا خ شکر، ب گرتن بری، سیاسۍ تی راسیزمانۍ ب رامبۍ ب جوولک و ه موو گ لانی تری ئ وروپا.

رگرتن ل چوون ب لای دکتۍ ری جوولک

همیش سیاسۍ تۍ کانی فاشیست و راسیزمانۍ، مرکۍ کی شۍ تانی پۍ و دیار، ه کۍ شۍ ئ وۍ ئ وان تۍ نها بیریان ل دزایۍ تیکردن و ل ناو بردنی ن یارانۍ د کۍ ن و ب ه موو شۍ وۍ یک، ل درۍ ژۍ سیاسۍ تۍ راسیزمۍ کانی نازیۍ کان، ل 22.4.1933 سیاسۍ تی رگرتن بوو ل خۍ کی ب ئ وۍ س ردانی دکتۍ ری جوولک بکن. دیار جوولک کانی ئ مانیا ب شۍ کی زریان خوۍ ندۍ وار بوون و کم مۍ یک پیشۍ گرنگی و کو پارۍ زۍ ری و دکتۍ ری زریان ه بوو، ب م نام نازیۍ کان چاویان ب هیج شۍ وۍ یک جوولکۍ نۍ دۍ بینۍ، ب ی ه موو شۍ جوانۍ کانی ئ وان، لای ئ وان ناشیرین بوو.

کتۍ ب سووتانندن

ل 10.5.1933 نازیۍ کان ل سات 10 ش و نزیکۍ 70 ه زار ئ ندام و لایۍ نگری خۍ یان ل مۍ دانی کانی برلین ک کرد و نزیکۍ 20 ه زار کتۍ بیان سووتانند. د ستیان کرد ب ه مۍ تی سووتاندنی ئ و کتۍ بانۍ ک ل گۍ بیر و هزری نازیۍ تۍ نایۍ ت و، ل پش ه موویانۍ و هزری سیالیزم و کمۍ نیزم و دیموکراتی و لیۍ اۍ. ه روۍ ها کتۍ بی ه موو ئ و نووسۍ رانۍ ش ک جوولک بوون. جۍ گۍ ئ ماژۍ ل سۍ دۍ نۍ زدۍ دا واتۍ سۍ دۍ یک پش ه اتنی

نازیی-کان، شاعیری ناسراوی ئی-مانیا " هاینریش هایند " 1797 ل-دایک بوو-و 1856 ک-چی دوايیکرد" ل- وتی-کید د-ت: ل-ه-رشو-ن-ک کت-ب بسووت-ن-ت، پاشتر مر-فیش د-سووت-ن-ت". ئ-م وتی-ی ئ-م شاعیر ئی-مانیی ل-گ- نازیی-کان راست د-رچوو، ل- ک-ش-ک ل-و-د-ابوو، ل-وکات-دا ئی-مان-کان گو-یان ب- شاعیر م-زن-ک-یان ن-گرت، ب-ک- گو-یان ت-نها وت- و قس-کانی هیتل-ر و پیاو-کانی د-بیست.

ل-ناوبردنی جوول-ک ل-ناو کولتوری ئی-مانیا

نازیی-کان پ-ش ئ-وی بیر ل-ناوبردنی ج-ستی-ی جوول-ک-کان بک-ن-و، ب- ه-و-ی ل-ناوبردنی جوول-ک-یان ل-ناو کولتوری ئی-مانیا د-ستپ-کرد، ه-میش جوول-ک-کان ل-بواری ئ-د-ب و فکر و ف-لسف- و هون-ر و موزیک و سین-مادا ر-ی ب-رچاویان ه-بوو، ئ-م-ش ب- د-ی نازیی-کان ن-بوو. ه-رب-ی ل- 22.9.1933 پر-س-ی ل-ناوبردنی جوول-ک ل-ناو کولتوری ئی-مانیا د-ستپ-کرد. خو-ندن-وی کت-ب و نووسینی جوول-ک، فیلمی سین-مایی، شان-، موزیک و گ-رانی، ه-موو شت-کی هون-ری ک- سیمای جوول-ک پ-و-بواي-، ق-د-غ-کرا، ئ-م-ش ق-ناغ-کی ترسناکی تری پر-س-ی پاکتاوکردنی جوول-ک بوو ل- ئی-مانیا.

جیاکردن-وی مندا-انی جوول-ک ل-ناو قووتابخان-کان

ی-ک-مین کاری راسیزم-کان، گرتن-ب-ری سیاس-تی جوداکاریی-، یان و-کو د-ن-سیاس-تی " ئ-م- و ئ-وان" بوو، نازیی-کانیش ب-م سیاس-ت د-ستیانپ-کرد. ل- 10.9.1935 نازیی-کان ب-یاریاندا ک- ل- قووتابخان-کان و زانک- و پ-یمانگ-کان، سیاس-تی جیاکاری ر-گ-زی پ-و-بک-ن، ئ-وان-ی ئی-مانی ر-س-ن-ن، د-ب-ت جیا بک-ن-و، ئامانجی س-ر-کیش جیاکردن-وی مندا- و خو-ندکار- جوول-ک-کان بوو. ئ-م-ش س-ر-تای سیاس-تی جوداکاریی بوو.

یاساکانی نورنبرگ

ل- 15.9.1935 ل- شاری نورنبرگ ک- ی-ک-ک بوو ل- م-گ-کانی بیرى نازی-ت، یاساکانی " ر-گ-زی ئی-مانی" دانرا. ئامانج ل-م سیاس-تان-ش پاکردن-وی خو-نی ئی-مانی بوو ل-ناو ئی-مانیا، م-ب-ستی س-ر-کیان جوول-ک-کان بوو. ب- پ-ی ئ-و یاسایان-، ن-د-بوو هیچ ئی-مانیی-ک خ-زان ل-گ- جوول-ک دروست بکات، ناب-ت ب- هیچ

شوو یەک تەکنەلۆژیەکی لێنەوان رێگەزی ئێمەیی و جوولەکە هەبەت .
پاشتریش رایش تاگ " پەرلەمان " رێزەمانەندی لێ سەر یاساکان دەربری و
بوو بێ یاسای دەرۆت.

ئەوێ جەگەیی خەشەییە دواتر لێ پاش رووخانی رژیەمی نازی، لێم
شارەدا، بێرپرسە گەورەکانی رژیەمی نازی، دادگایی کران کە دواتر بێ
" نوربەرگە پرەسەس " دەرناست.

دەکردنی ئێو کارمەندانێ کە خەزانیان جوولەکەیان

جوولەکە بووبو مەتەنیەک بێسەر گیانی نازیەکانو، هەرشتەک بێنی
جوولەکەیی لێهەتایە، ئێمان زەر شەتانی دەرۆتە دژایەتیکردنی.
یەکەکی تر لێ سیاسەتە شەتانیەکانیان دژی جوولەکە، لێ 27.1.1937
دا، سیاسەتی دەکردنی ئێو کارمەندانێ کە خەزانیان جوولەکەیان
دەرکرد. هەرکەسەک مەرد یان ژنەکی جوولەکە بوایە، لێ دامودەزگا
حکومیەکان دەرکرد.

ئوردوگای زەرملەیی بوخفالد

نازیەکان ئێمەنیایان کردبوو زیندانی گەورە بێ جوولەکە و
نێیارانیان. دروستکردنی زیندانی گەورەوئوردوگایە زەرملە، بووبو
سێما و ئامانجی سەرکی سیاسەتەکانیان، دەتوانم بێم نازیەکان لێ
رووی دەرۆنیو زەر نەخەش بوون و کەسایەتی سادیان هەبوو،
جەژەکی زەریان لێ ئازارادن و ئێشکەنجەدانی نێیارانیان دێینی. لێ
16.10.1937 ئوردوگایە زەرملە بوخفالدیان دروستکرد، سەرەتا ئێم
شوێنە وێکو زیندانیەکی گەورە وابوو، زیاتر بێ کەمەنیست و
سەسیالستەکان بوو، دواتر جوولەکەکانیشیان بێ هەنا. لێ ساڵی 1938
دا نزیکەیی 18 هەزار زیندانی تەدابوو، کە سە چارەکیان جوولەکە
بوون. لێ ساڵی 1937 وێ تاوێکو 1945 دا نزیکەیی 240 هەزار زیندانی
تەدابوو، هەرۆهەا نزیکەیی 45 هەزار جوولەکەش لێم زیندانیەدا
کوژران.

راکردن و ئاوارەبوونی جوولەکەکان

لێ ساڵی 1933 وێ هەتاوێکو ساڵی 1937 بێهەیی سیاستەکانی
نازیەکانو جوولەکەکان هەستیان بێترسەکی گەورە کردبوو، بێ
بێشەکی زەریان وەاتیان جەهەشت، بێتایبەتی ئەوێ رەوشی ئابووری
زەر باشبوو یان لێ رووی هەشیاری سیاسیو، زوو دەرکی بێ ترسی
رژیەمی نازیەکان کردبوو، هەربریە بێیریان لێ جەهەشتنی وەات و
دەربازکردنی خەیان کردو. لێ ساڵی 1933 وێ هەتاوێکو 1937

نزیکی 120 هزار جوولک ئمانیای جهشت. لک وکات شدا باشتین شوین، ئمریکای باکوور و باشوور بوو.

جوولک بای نیی ئتومبیل لبخورت

سیاسه تی راسیزمان ه موو کون و قوژبنکی ژیا نی گرتوو، ئوو بوو کرتی گواستنوو ش گرتوو، ل 3.12.1938 دا نازییکان بیاریاندا ک نابت جوولک کان ممتی ش فیران پیدرت و ئت مبییل لبخوورن. ئوو ش ئت مبییلی ه بوو، گ ر شانس ه بوا یی دستی ب س ردا نگیرابت، ئوا ناچار د بوو یان بیفر شت یان بید خشت ئمان نیی کی م سیحی.

جوولک بای نیی ها تووچی گشتی بکار به ن

هر پاش س ر ژ وات ل 6.12.1938 دا، ب جوولک کان ن بوو سواری ه موو پاس و بان کی ئمانی بین و ت ککی خکی بین، ئوو بوو بیاریان دا ل برلین تراموای "بان" تایبت ب جوولک یان دانا. هر وها د بوو نیشان یی بک ن قکی راستیانوو ک ئستیر ککی داوود بوو، ب ئوو کی بزانت ئو ک س جوولک یی، ئ م ش زیاتر ب جیاکردنوو یان ل خکی و هر وها ب ئوو ی بیانکات نیشان یی کی باش تاو کو ل کووچ کمان کاندا، نازییکان پلاماریان بددن.

هیتلر ه شوی ل ناوبردنی ت واوی جوولک ی ئورپا دکات

بیی ک مجار ل 30/1/1939 و تی ی کیدا ل ب بردم ئاپر ری ه واداران ی ئادلف هیتلر ه شوی ل ناوبردنی ر گزی جوولک ل ت واوی ئورپا دکات. پاشتریش ئم و تی یی برد س ر و بوو

دېوولزمه يېکې گډورر بېسېر ژيانې تېواو جوولکېکان و مليېنان جوولکېکې ئېوروپاي لېناوبرد.

دېستگرتن بېسېر مای جوولکېکان دا

وېکو لېپېشيشدا ئاماژېم پېدا بېشېکې زېري جوولکېکان خاوي سېروېت و ساماني زېربوون، ئېمېش هاندرېکې گډورر بوو بېئېوې نازيېکان دېست بېسېر خانوو موک و ماېياندا بگرن، دواترېش بوو بېشېکې سېرېکې لې سياسي تېکانې نازيېکان نېک لې ئېمانيا بگړ لې تېواوي ئېوروپا پېوېويان لېم سياسي تې کرد. بې يېکېمجارېش لې 30.4.1939 نازيېکان بېيارياندا دېست بېسېر مای جوولکېکان بگرن، لېسېر ديواري ماېکانيان دېنووسي "ماي جوولکېکې" لې لايېن حکوم تېو دېستي بېسېردا گيرا. زېرجارېش وېکو دياري دېبېخرايې بېرېرسې سېربازيې و سياسيېکان. هېروېها لې تېواوي ئېمانياش خانوو کرېدان بې جوولکېکې قېدېغېکرا.

جېگې ئاماژېيې ئېرمېنيېکانېش کاتېک لېلایېن دېسېتادارانې توکيا هېوې پاکتاوکردنيان درا، سېر تېا دېستيان بېسېر سامان و موک و خانوېکانيان گرت. لې زېر رووشېو نازيېکان ئېلھاميان لې تورکېکان وېردېگرت، پاشتر زياتر ئېم خاې روون دېکېمېوې.

پېلاماردانې پېلېنيا

پېلېنيا يېکېکې لې دراوسېکانې ئېمانيا و هېمېشې بېر هېش و پېلاماري ئېمانيا و روسيا کېوتوو، داگيرکردنې پېلېنيانېش يېکېکې لې قېناغې مېژوويې گړنگېکانې ئېمانيا و ئېوروپا و جېهانېش، چونکې ئېتر لېرېوې زېنگې جېنگې دووېمي جېهاني لېدرا. هېروېها

ژماره یکه زری جوولکه کش لهم وټا ته دا د ژيان، که دواتر به شکی زریان له ناوبران، له 30.9.1939 سوپای ئه مانیا په لاماری په لای نیای دا، له نه جامدا 460 هزاره سربازی په لای نی دستگیرکرا، له ناو نه مان شدا نزیکه ی 60 هزاره په لای نی جوولکه کی ته دابوو، هزرزوو جوولکه کان له وانی تر جیا کرانه وټه وټه ردووگای تیا به دانان و به شوازه کی زه خراب مامو یان له گډه دا دکردن.

نږدووگای مرگی ناوشفیتس

نږدووگای ناوشفیتس په ککه له سیمه یوکانی د ډر قی و دندی و نامر قی نازییه کان، له شو نه دا به یاری که تایی له سهر مان ونه مانى جوولکه کان ددار، شارچکه ی "Oswiecim" په لای نیای که دواتر نازییه کان داگیری دکه ن، ناوکه کی دگډن به "Auschwitz" ناوشفیتس" له 10 فبراوړی 1940 به به یاری هاینریش هیمله و زیری ناوځ و گوره به پرپرسی نازییه کان، نږدووگای ناوشفیتس به له ناوبردنی جوولکه کان دروست دکرته.

لهم نږدووگای به شکی زری جوولکه کان له نه مانیا و نه وروپا که دکر نه و به دندترین شو ه وټی له ناوبردنیان ددنه، هره لره ش کووری سووتاندنی جوولکه کان دروست دکرته، له ه مانکا تیشدا جوولکه کان وکو که یله کاری زهره مله یان په دکرته و زرجاریش وکو نام از که به کار ده نرته به تاقیکردنه وټی چکه و د رمانی ه م جره، لهم نږدووگای به نزیکه ی 1.5 به 2 ملیون جوولکه کی نه مانیا و نه وروپا به دندترین شو له ناوبران.

گوره ترین نږدووگای له ناوبردنی مرغه له مژوودا

نږدووگای ناوشفیتس گوره ترین نږدووگای له ناوبردنی جوولکه کان بوو، که گشتی رووبه ی دگډیشت 40 کم چوارگه ش و له سه

ټردووگای سـرـکی و 45 سـربازگـی لـاوـکی پـکـدـهـات. لـ ټـواوی
ټـورـوپا و بـ شـمـمـنـد فـر جـولـکـیـان کـدـکـرد و و دـیا نهـنـای ټـم
ټـردووگای و و پاشان بـ دـنـدـترین شـو لـ ناویان دـبردن.
ټـم ټـردووگای شـ لـ کـمـمـک بـشی جیاواز پـکـهـتـبوو: ژووری گاز و
سووتاندنی جوولکـ. هـرو هـا بـشـکی زـری ټـوردوگاکـش بـ کاری
زـرـمـلـ بـکارد هـات و جوولکـکان لـ ژـربـاری رـوشـکی زـر خراپدا،
وـکو کـیلـ کاری هـمـجـریان پـدـکـرا، بـشـکی زـری کارگـکانی
بواری چـکـسـازی و ټـوتمبیل و دـرمانسـازی و ټـاسـن و پـشـاش،
جوولکـیـان بـکارد هـنا و کاری زـرـمـلـیـان پـ دـکردن.

لـم ټـردوگایـدا بـچـنـدین شـوازی دـندان هـو و لـ ناوبردنی
جوولکـکان دـدرا. زـرـبـی مـژوونوسان پـیان وای، لـ مـژوودا
وـنـی ټـاوسشفتیس نیی، هـیچ کـاتـک ټـردووگایـک بـ و شـو دـنـدـیـی
و بـ و روو بـر گـورـی، بـ لـ ناوبردنی مـرـفـ دا نـنـراو.

ټاوسشفتیس و کو شو نـک بـ لـ ناوبردنی جوولکـی ټـورـوپا

ټـردووگای ټاوسشفتیس و کو شو نـکـی سـرـکی و ابوو بـ لـ ناوبردنی
جوولکـی ټـورـوپا، لـ ټـواوی ټـورـوپا دا بـ شـمـمـنـد فـر جـولـکـیـان
دـهـنـای ټـم ټـردووگای و، بـ پـی ټـو ټـامـارـانـی کـ پـاشـتر
دـرکـوتن، زـرـترین ژمار بـر جـولـکـکانی هـنگاریا کـوتوون و
ژمارـیان دـگـتـه نـزیکـی 426 هـزار کـس، لـم ژمارـیـشـدا نـزیکـی
320 هـزاریان لـ ژووری گازدا لـ ناوبراون و 110 هـزاریشیان بـهـی
رـوشـی خراپی ژیانان لـ بـشی کاری زـرـمـلـدا مردوون.
لـ پاش ټـوانیش جوولکـکانی پـلـنـیا دـن و دـگـنـه نـزیکـی 300
هـزار، پاشان 69 هـزاری فـرـنـسا، 60 هـزاری هـنـدا، 55 هـزاری
یـنان.

یوگم هوی بکاره نانی گاز ب ل ناوبردنی جوول کان

یوگم ل و شواز د اندانی ک نازیو کان ب ل ناوبردنی جوول کان گرتیان ب، بکاره نانی گازی کیمایی بوو، ک پاشتر ب " ژووری گاز" ناوبانگی د رکړد. تیدا قووربانان ل ژوورکی ف باتدا دادنا و پاشان گازیان ب س ردا د شتن. ل وکات شدا گازی " زیکلین بی" یان ب کارده نا. ب یوگم مجاریش ل 30.09.1941، ئم ژوور و گاز ل دژی ک م م دلی ج نگی یوگم تی س ق ت و زیندانی ن خ شدا بکاره نرا. دواتریش ئیتر ژووری گاز بوو میت د کی س ر کی، ب ل ناوبردنی جوول کان.

جوول کان یوگ گازی ژ هراوی ب ل ناوبردنی گ ل کی د د ز ت و

چ ند ک سای تی کی جوول ک ل ز ر و س ت گ دا یارم تی گ وری نازیو کانی بکوژیان داو، یوگم ل و ک سان ش " فريتس ه ب ر" ک زانای کی کیمایی جوول ک بوو، گازی " زیکلین بی" داه نا و دواتریش ب و گاز ملی نان جوول ک ل ناوبران. " Fritz Haber، ل س ای 1864 ل دایک بوو و ل 1934 ک چی دوايیکردوو" ه ب ر، یوگم ل زانا گ وری کانی بورای کیمیا ل ئ مانیا و س ای 1918 خ تاتی ن ب ی ب کیمیا و رگرت. ل س ای نگی یوگم می جیهانیدا، ر م کی گ وری ه بوو ل د زین و ی گازی ژ هراوی ک سوو پای ئ مانیا ل دژی ن یارانی ب کارده نا، ب تایب تی گازی " زیکلین بی". دواتریش ک میانای " Degesch، د گشا" دام زرانند، ئم ک میانای ش گازی " زیکلین بی" ب ره مه نا، ک ب ل ناوبردنی جوول کان ل ئوردگاگاندا ب کارده نرا.

ل ناوبردنی جوول کان نی ئ وروپا

ل پاش داگیرکردنی ت و او ی خاکی ئ وروپا، ئینجا پ ر س ی ل ناوبردنی جوول ک ب چ ی د س تی پ کړد، ئیتر هیتلر و هاو م کانی، د ستیان کړد ب جیب ج کړدنی خ ون ن گریس کانیان و ه م تی گ وری ب ل ناوبردنی جوول ک ل ئ وروپا د س تی پ کړد، ه تاو کو ک تایی ج نگی دوو می جیهانی ب رد وام بوو. دیار ه تاو کو ئ س تا ک م م ک ئاماری ج راجر د ک رت ل بار ی ژمار ی ئ و جوول کانی ک ل ناوبراون، ب م ز ر ب ی س رچاو کان باس ل کوشتن و ل ناوبردنی زیاتر ل 6 ملی ن جوول ک د ک ن. چوار ملی نیان ل ناو ئوردوگا ز ر م ل کان ل ژوور کانی گاز و

کوورټی ئاگرین کوژراون، یان بټی نځشی و خراپی رټوشی ژیان له
 ئوردوگاګانی کاری زړه مله دا ګیانیان له دستداوه. هره یوه ها نزیکه
 2 ملیون جووله کښ بهی جنگه کوو ګیانیان له دستداوه. بهام
 هندک سه رچاوهی جووله کوو و ئیسرائیلی باس له 10 به 11 ملیون
 جووله کوو ده کوو، که ګیانیان له دستداوه.

به هرحا ژماره که هره چنده بته، گرنگ ئوهی ملیونان جووله کوو
 تنها له بهرته ووهی جووله کوو بوون، هه مه ته کی گوره به له ناوېردن و
 سیند ووهی یان له ژیان، له لایه نازییه ګانی کراوه. هره ها ژیان
 له ماوهی حوکه انی نازییه ګان، ده زخه کی گوره بووه و هیچ کاته کیش
 جووله کوو له ئه وروپادا، به وشوه د ده قی و ده ندانه ی، مامه یان
 له گدا نه کراوه.

له مژووشدا تنها که مه کوژی ئه رمه نیه ګان، ده گاته ووه ئاستی
 تراژیدیای جووله کوو ګان، هه ربه ی زه له مژوونوسان ده نه:
 نازییه ګانی ئه مانیا ئیلهامی کوشتنی جووله کوو ګانیان له تورکه
 فاشیسته ګانه ووه به ها توه.

نازییه ګان ئیلهام له تورکه فاشیسته ګان ودره ګرن

به پټی زړه که له مژوونوسان بهته، نازییه ګان له زه رووه ووه هه ګری
 رژه مه که مسته فا که مال بوون، به تاییه ته له بواری له ناوېردنی که مه
 نه ته ووه ګان. به نمونه نووسه و مژوونوسی ئه مانیا " سیگفرید
 لیشتنشتاډر" له ساه 1926 دا له کته بی " Antisemitica " دا
 ده ته: په ویسته ئه مه چا و له زمونی تورکه ګان بکه ین، چنه
 ئه وان توانیان ئه رمه نه ګان له ناوېرېنه، ئه مه ش ده بته به مانسه ووه،
 جووله کوو ګانی ئه مانیا و ئه وروپا له ناوېرېنه و و ئه مانیا
 پاکه یندوه.

هه موو سه رچاوه مژووویه ګانیش باس له ووه ده کوو، که له رووی شه وازی
 که کردنه ووه پاشان کوشتن و له ناوېردن، نازییه ئه مانیه ګان، سوودیان

لە میتەدی تورکەکان بە لایەنێکەوە ئێرمەنیەکان وەرگرت. لەلایەکی ترەوە زۆر مەژوونوس دۆست: گەر مەرەقایەکە تی رەگری لە کەمەکوژی ئێرمەنیەکان لەلایەن تورکە فاشیستەکانەوە بگرتایە، بەدەنیایەوە جوولەکەکانیش کەمەکوژنەدەکران. هەندەکی تر پەیمان وایە، کەمەکوژی ئێرمەنیەکان بە سەرەتای قەناغی هەلەکەس دادەنن، چونکە جیهان لەبەردەم کەمەکوژی ئێرمەنیەکان بەدەنگ بوو، بەیە نازیەکانیش هەمان تاوانیان دووبارە کردەوە. هیتلەرتیش لە وتەیکیدا دۆست: هەرۆک چەن جیهان لەبەردەم کەمەکوژی ئێرمەنیەکان لەسەر دەستی تورکەکان بەدەنگ بوو، بەهەمانشەوە لەبەردەم کەمەکوژی جوولەکە بەدەنگ دەبەت.

بەچی گرنگە باسی هەلەکەس بکەین

لەوانەبەت زۆرکەس بپرسەت ئێمە چ پەیوەندیەکیمان بە کەمەکوژی جوولەکەو هەیە؟ یان بۆن ئێو رووداو 70 ساڵی بەسەردا تەپەییو چ پەیوەندی بە ئێستای هەیە؟ هەموو نەتەرێک ئێو قسانە بکات نابەت کورد ئێو قسانە بکات، چونکە هەمووکاتەک تاوەکو ئێمەش ئێمە ی کورد رووبەروی جینەساید بووینەتو. هەرۆکەها ئێمەش وەکو جوولەکە و ئێرمەنیەکان، رووبەروی جینەساید بووینەتو، لەبەرئێوە لەناوێردنی عەقەییەتی کەمەکوژی گەلان، سوودی بە ئێمە ی کوردیش دەبەت، هەمانکە تیشدا گرنگە ئێمە بزانی چەن گەلی جوولەکە توانی ئێو کەمەکوژیەکی کە رووبەروی بوونەو، سوودی لەوێر بگرن بە داهاووی گەلەکان یان. ئێمە ی کورد هەمیشە دەبەت دژی هەموو کەمەکوژیەکی بین، چونکە زۆرەمەندی سەرەکی بووین لەم سیاسەتە چەپەپەیی داگیرکەرانی کوردستان.

دەرنەنجامەکانی ئێمە کەمەکوژیە

دەتوانم لە چەند خاڵەکاندا، دەرنەنجامەکانی ئێمە کەمەکوژیە بخەمەو:

1/ هیچ نەتەرێک چەند هەز و توانای سەربازیی و ئێمەنی و ئابووری و سیاسی بەهەزیش بەت، ناتوانەت بە تەواوەتی نەتەرێکەکی تر لەناوێرەت، باشترین نموونەش نازیەکان بوون، کە لەو کاتەدا خاوەنی گەورەترین هەز سەربازیی بوون لە ئێورۆپادا، بەهەم نەیان توانی بە تەواوەتی گەلی جوولەکە لەناوێرن.

2/ دروستبوونی دۆستەتی ئیسرائیل

زۆرێک لە چاودەرانی سیاسیی و مەژوویی، پەیمان وایە، تاکە سوودی

ههـلـكـس ئـوـبوو كـه تـوانـى دـوـتـكـى تـايـبـت بـه جـوـلـكـان بـكـاتـه واقع و زـرـرـوـر تـكـى مـژووى و زلهـزـكانى ناچار كرد، كـه دـوـتـكـ بـه جـوـلـكـان دروست بـكـن. هـرچـنـد ئـم دـوـتـكـش دـرئـهـنـجـامـى خـراپـى لـكـوتـو كـه ئـوـيـش دروستبوونى كـشـى عـرـب و ئـسـرائـيـل.

3/ سهـرهـهـدانى كـشـى عـرـب و ئـسـرائـيـل بـه نـزـيـكـى حـفـتا سا دـچـت، كـشـى عـرـب و ئـسـرائـيـل دروستبوو، ئـمـش بـهـهـى دروستبوونى دـوـتـكـى ئـسـرائـيـل و. زـرـرـهـى مـژوونوسانـيـش لـو باوـتـدان، يـكـكـ لـهـ دـرئـهـنـجـامـ خـراپـكـانى هـلـكـس دروستبوونى كـشـى فـلـسـتـين و جـنـگـى نـوـان عـرـب و ئـسـرائـيـل. هـنـدـكـى تـر پـيـان وايـه، فـلـسـتـينـيـكان باجـى تاوانـكـانى ئـهـمانـكـانـيان داو، چـونـكه دروستبوونى دـوـتـكـى ئـسـرائـيـلى بوو هـى ئـاوارـبوونى مليـهـنـان فـلـسـتـينى و دروستبوونى كـشـى يـكـى گـور كـه هـتاوـكو ئـمـش چـارـسـرـنـكـراو.

4/ ئـو كارـسـاتـه گـورـيـه و دـهـانـدى ئـهـمانـكـان لـه جـنـگـى دووـمـى جـيـهـانـى وايـكـرد، كـه سـنـوـرـك بـه سـياسـتى “ئـنـتى سـمـيت، دژ جـوـلـكـه” لـه ئـهـمانـيا بـه تـايـبـتى و ئـوـروپـا بـه گـشتى داـبـنـت. هـرچـنـد لـه ئـسـتـاشـدا دژاـيـه تـيـكـردنى جـوـلـكـه هـيـه، بـهـام بـهـشـووى فـرـمـى و سـياسـتى حـكـومـى نـيـه، بـگـر بـه پـچـهـوانـو و ئـمـه پـهـوـكـردنى سـياسـتى دژ جـوـلـكـه، سـزـاى لـسـر بـه تـايـبـتى لـه ئـهـمانـيـادا.

5/ راسـتـه نـهـتـوانـى كـتـايـى بـه سـياسـتى كـمـمـكـوژى كـمـمـنـتـو و ئـاينـكـان بـهـنـت، بـهـام تـوانـى لـه تـواوى جـيـهـانـدا سـياسـتى كـمـمـكـوژى كـردنى ئـيدانـه بـكـرت و بـكارـكى قـزـون داـبـنـت.

دوا وش

بـهـدـنـيـايـيـه هـلـكـس ترسناكـترين قـناغـى مـژووى گـلى جـوـلـكـيـه، لـهـهـمانـكـاتـيـشـدا ناوـنـيـشـانى هـمـمـتـكـى نـهـگـريـسى كـمـمـكـوژى گـلـكـه لـايلـن نـتـوـيـكى بـهـزـو، تـواوى سـنـوـرى مـرـيـى و ئـخـلاقـى بـزاندوو. زـرـجـار كـه مـژووى هـلـكـس دـخـوـنـيتـو، گوومان لـه مـرـفـ بوونى ئـوـكـسـانـه دـكـيـت كـه ئـم كارـيـان كـردوو، لـهـهـمانـكـاتـيـشـدا بـهـدـنـگـى گـلى ئـهـمانـيا لـو كارـسـاتـه گـورـيـه، مـايـى پـرسـيـارـكى گـورـيـه، چـونـكه گـر ئـو بـهـدـنـگـيـى گـلى ئـهـمانـيا نـهـبـوايـه، هـيـتـلـر نـهـيـدـتـوانـى هـموو ئـو كارـه قـزـونـانـه بـكـات.

لله مانكا تيشدا ههلهكس پمان دتت، هه ر سازشك بامبر ب رزم فاشيستكان، ب كارسات ب مر فایتي دگتتو، سرتا زلهز ئوروييكان سازشي زريان ب هيتلر كرد، بام ئم سازشان هندی تر هيتلر و رزمكی بهتر کرد، ک پاشان سري هوياني خوارد.

لهك تايدا هه مو ئوانی بشاری ئم كمكوزييدان کرد، ل رووی مژووی و ياسايشو ب سزای خيان گيشتن و وکو تاواني جنگ ماممکان ب گدا کرا، هتاو کو ئممش بکي زري گلي ئمانيا، ههلهكس وکو خاکی ناشيرين و قزونی مژووی خيان سيري دکن، ئمش خاکی گرنگ، چونک گرنگ ئوو ي دووبار همان کارسات و هه ي پشو دووبار نه بتو.

سچا و کان:

/1

www.holocaust-chronologie.de/chronologie/uebersicht/kurzfassung

2/. Zahlen und Fakten: Die Entschädigung der Holocaust-Überlebenden. www.hagalil.com

3// auschwitz heute und gestern die wichtigsten zahlen und fakten rund um die holocaust www.dw.com/de

4/ Andrea Löw. Arbeiten, um zu überleben. www.zeit.de

5/ Julia König. Judenfeindschaft von der Antike bis zur Neuzeit. www.bpb.de

Prof. Dr. Wolfgang Benz. Antisemitismus im 19. und 20. Jahrhundert . www.bpb.de

7/ هکذا ساهمت شركة ألمانية في فظائع معسكرات الاعتقال النازية!. www.dw.com/ar

8/ هولوكوست الكتب..عندما أحرقت أعمال أشهر الكتاب الألمان.!. www.dw.com/ar

9/ مقدمة الى هولوكوست.. US Holocaust Memorial Museum. www.ushmm.org

10/ ئردکان بدو، فاشيزم لئوان دوند و ئمما دا. چاپی بکم. دزگای چاپ و پخشى ئاراس. ههولر.

شيعری تهزوی هاشم سه اج له وانگهی بونیاتخوازیهوه ... فاتیمه حسن محمده

بونیاتخوازی بزوتنهوهیه کی فلهسه فی , زانستی, ئهده بی, هخنه ییه له شهسته کانی سه تهی ابردوودا, له فه هئسا دروست بووه, ئهم میت ده به وانگه کانی زانای سویسری (دی سه سه ر), که له کک لینه وهی له زمان کردووه به گه کمه کک دووانه یی به رانبه ری زمان (دایکک نیسایکک نی, زمانگوتن, سیمانتیکک اگماتیک, دالمه دلوول, ئاخاوتن نووسین) دهست پده کات. له گه هوه شدا زمانه وانی ناوه کی و دهره کی له کک جیا کرد ته وه, که پوهستن به حه قیقه ته زمانیه کانه وه, به ام زاراوهی بونیاتخوازیی وه که چه مک له نیوهی دووه می سه تهی بیست به و میت ده وه لکاوه, ده کک به شه وهیه کی سه ری له تو ژینه وهی فمالیسته ووسه کانداهاتبت.

دی سه سه ر جیاوازی له نوان زمان و ئاخاوتن ده کات و دژی میت دی مژوویی و کمه ایه تییه, که زمان له مژوودا بخو نته وه یان کک نیکستی کمه ایه تی, به که ده بت زمان له ئیستادا بخو ندر ته وه, واته زمان له ناو خیدا یه نه که له ابردوو و کک نته کستی ده ورو به ر. به رده وامیدان به و میت ده بووه هی ته وهی که رلان بارت بلل نووسه ر ده مر, چونکه ته وه خو نه ره له ئستادا ده ق ده خو نته وه و مانای جیاوازی له دروست ده کات.

له وانگهی بونیاتخوازییه وه ده ب هدهب دایما رت له هه موو ئایدیا یه کی دهره کی, به که ده ب هدهب وه خ ی بینین و ته نها له پ ناو خیدا بت, وه که یه کی زمانه وانی سه ربه خ هه ده ست, به لکدانه وهی ده قه کان له گه کی زمانی شیعریه وه (زمانی شیعریش تایبته نییه به سه به شیعری به که هه موو ژانره کانی تریش ئه گر ته وه) وه که رمان یا کک بسن له دابه شکردنی ئه رکه کانی زماندا ده : شیعرییه ت له کک کک پینه وهیه له وهل و مه رجانه ی که زمان ده خه نه ئه رکی ئه ده بییه وه.

گه وه ره هخنه ی بونیاتخوازی شیکردنه وهیه نه که هه سه نگاندن, هه ر به یه ش له چه ند ئاست کی زمانی شیکردنه وه به ده ق ده کهن,

لهوانه: (ده نكسازى, مـرفـلـلـژى, سينتاكس, فرهه نكى, گوتن, هـمز, سيمانتيك...) لهـوانگهـى بونياتخواريه وه ئاسته كانى ده نكسازى, مـرفـلـلـجى, سته سازى, فرهه نكسازى, كـش و سهرواوه دهـوانينه شيعرى (تهزوو)ى هاشم سهـاج:

گه مانى به باـات ده كرد با
ئاره قى بن هه نـگـت پـ وشك ده كرده وه
هر ئه وه تا پـچى نه ده كرووى
زنجيره كـوى ده ورو به ر
كشوما تيه كى سامناك دا يـگـرتـبوون
چيوا نه ماوه ئـواره تـوى شوما يه تى
به دهروونى كـگان وهركا
ترووسكهـى گـپـه شير هـنگهـكان
ده بنه كفن و كاـانى به لاشه بووه كان
پرچت ره ونه قى روومه تت ده شارـته وه
هـنده به شت و په تى وه ستاوى
هر وه خته له خـشان دين بم
گه ربا بتـوتـنـته وه چ ده بـ
كه قرى سپى
سه عاتى ئهـم جاده هـشه بوه ستـنـ
دهـم به ربه سته وهره
په يكهـرى كا به را يه تى بـوخينين

وهك ده بينين ئهـو شيعرهـى هاشم سهراج به ئاسانى واتا به ده سته وه نادات, تـگـهـيشـتن لـى زهـحهـته, چونكه وشه كان له واتاى سته قينهـى خـيان دوور ده كه ونه وه, پشتى به هاوده نكى قافيه كان نه به ستووه, كـشى شيعريشى كـشـكى تـكـشاوه, واتاى سته كانى پـچـپـچـه. له ووى دووباره كردنه وهى ده نـگـهـكانه وه دوو فـنـيمه لـكـچـووـهـكان له ناو يهـك بـگـهـدان له ستهـى شيعرى يه كهـم (بـا) (بـا) ن, به هه مان شـوه له ستهـى دووه ميشدا (دـه) (دـه)ى دووباره كردـته وه... له دووباره كردنه وهى تاك فـنـيمـيشـدا, فـنـيمهـكانى (تـن, بـگ, سـن, ئـك, هـا, وـرى) لـهـكـى شيعره كهـدا دووباره كردـته وه, له دروستكردنى وشهـى نوـشـدا به پـى ياساكانى مـرفـلـلـجى وشهـى (دهروونى كـگان)ى دروستكردووه, به پـى ياساى هاوهـناو+ناو.

زمانى شيعرى له ئاستى ستهـدا دوو جـر لادانى ههـيه, تهـوهـرهـى هاوـنشـينى و جـنـشـينى. ئهـم لادانـانه له دـخى ئاساييدا ستهـى نامـن, بهـام لهـگـه ئهـوه شدا ناكـر بـكرـته گرفت, چونكه سته شيعريه كان له دـخى تايبه تى خـيدا, كه دـخى لادانه زمانيهـكانه واتادار ده بن.

تهوهره‌ی هاونشینی: ئهم جـره لادانه په‌یوه‌ندی به ځوخساره‌وه هه‌یه و کار له ناوه‌ځـځـکی به‌رهمه‌که ناکات, وهک: (گه‌مانی به باځات ده‌کرد با) لـره‌دا پـش و پاش به کار و ته‌واوکه‌ر کراوه. هه‌رچی ته‌وه‌ره‌ی جـنشینیه لادانه له واتادا, واته ځسته له ځووی ځزمانه‌وه ځاست بـت, به ځام له ځووی لـژیکه‌وه نه‌گونجاو بـت, وهک: (زنجره کځوی ده‌ورو به‌ر کشوماتیه‌کی سامناک دایگرتبوون, چیاو نه‌ماوه ئـواره تځوی شومایه‌تی به ده‌روونی کځگان وهرکا, تروسکه‌ی گځپه شیر ځه‌نگه‌کان ده‌بنه کفن و کاځان, سعاتی ئهم جاده ځه‌شه بوه‌ستځنـ, ده‌ځم به‌ر به‌سته وهره... بـځوخینین).

ئاستی فهره‌ه‌نگسازي ئهو ئاسته‌یه که وشه‌کان ځوون بن و خوازراو نه‌بن واته هه‌ر هـما یـک هـما بـکراو ځک ده‌نوځنـ, زځربه‌ی وشه‌کانی ناو شیعره‌که وشه‌ی فهره‌ه‌نگین وهک: (باځا, با, ئاره‌ق, وشک, ځاپـچ, زنجر, کځو...), به ځام له ناو شیعردا زځرجار وشه ده‌خوازرځت و بـ مه‌به‌ستی ځی به‌کارنا یـت وهک ځهمز به‌کارځنـ, وهک: (که‌قري سپی) که به مه‌به‌ستی که‌س ځکی سپی به‌کارها تووه.

ئهم ده‌قه به‌پـی ئه‌وه‌ی که ده‌ق ځکی ستونی نییه, دوا ده‌نگی هه‌ر دځر ځک به سه‌روا داده‌ندر, ئهمه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سیسته‌می مـسیقایي ده‌قه‌که دروست ده‌کات, سیسته‌می سه‌روای ده‌قه‌که به‌م شـوه‌یه‌یه: (A,B,C,D,E,C,A,E,E,B,C,C,F,G,C,G,B,E), له ځووی کځشه‌وه کځشی ځما ځی ئازادی تځکه ځی به‌کاره‌ځناوه, ژماره‌ی بځگه‌کانی به‌م شـوه‌یه‌یه: (8, 10, 13, 14, 4, 11, 7, 12, 13, 10, 14, 11, 8), (10).

که‌واته ځه‌خنه‌گر ده‌ب ځشاره‌زایه‌کی ته‌واوی سه‌بارت به زمان و بونباتی ده‌ق هه‌بـت. هه‌ر له ځځگه‌ی ځزمانی شیعر و لادانه‌کان و کځش و هـز و ئاوازه‌وه شاعیر ده‌بـته خاوه‌ن شـواز ځکی تایبته به‌ځی, له ده‌ستکاری زمانی شیعریدا, بـیه زمانی شاعیره داهـنه‌ره‌کان له یه‌کتری ناچن, هه‌روه‌ک ئاماژه‌م پـی کردووه به‌کاره‌ځنانی ئهم جـره سه‌روا و کځشه ئاواز ځکی تایبته‌تر و خوشتری بـ خوځنده‌وه‌ی ده‌قه‌که دروست کردووه, له ځځگه‌ی میتـدی بونیاتخوازییه‌وه درک به‌شـوازی نویسی شیعره‌که و مه‌به‌سته ځاراوه‌کانی ده‌که‌ین.

فاتیمه حسن محمدهد پـلی سـی به‌شی زمانی کوردی فاکه‌ځتی ئاداب م: هه‌ندرځن ځه‌خنه‌ی تیځری